

**Кондратюк О.О., Скавронська В.О., Поляк А.В., Шевчук О.А.,
Ткачук О.О.**

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського*

ДОСЛІДЖЕННЯ РІДКІСНИХ ТА ЗНИКАЮЧИХ ЕФЕРЕМОЇДІВ УКРАЇНИ

Встановлено, що під впливом трансформації екоотопів, ранніх весняних підпалів, збирання на букети та для оздоблення квітників, чисельність, щільність, просторова та вікова деградації структур популяцій ефемероїдів скорочується. Одним із пріоритетних завдань сучасної ботаніки та заповідної справи, зокрема, є збереження в умовах природних екосистем рідкісних та зникаючих видів рослин [2-5].

В Україні створено два напрямки охорони рідкісних видів рослин. Перший – введення їх у культуру (*ex situ*) або розмноження з метою підсилення пригнічених у природі популяцій у ботанічних садах; другий – утворення об'єктів природно-заповідного фонду, в яких рослини розвиваються у природних умовах (*in situ*). Однак, під впливом абсолютно заповідного режиму популяції рослин можуть зникнути, що є вагомим недоліком другого напрямку. Ефемероїди природної флори України охороняються на різних рівнях: міжнародному, національному і регіональному. Так, до «IUCN Red List of Threatened Species» включено 1 вид (*Galanthus nivalis*), до «European Red List» включено 2 види (*Allium ursinum*, *Galanthus nivalis*) занесені 7 видів (*Allium ursinum*, *Bulbocodium versicolor*, *Galanthus nivalis*, *Ornithogalum boucheanum*, *Crocus reticulatus*, *Fritillaria meleagris*, *F. ruthenica*). Відомо, що деякі види ефемероїдів широколистяних лісів України занесені до Червоної книги України: *Crocus heuffelianus* Herb., *C. banaticus* J. Gay, *C. angustifolius* Weston, *Galanthus nivalis* L., *G. plicatus* M. Bieb., *Colchicum autumnale* L., *C. umbrosum* (Ker Gawl.) Steven, *Bulbocodium versicolor* (Ker Gawl.) Spreng., *Muscari botryoides* (L.) Mill., *Erythronium dens-*

canis L., *Frittilaria meleagris* L., *F. ruthenica* Wikstr., *Tulipa quercetorum* Klokov et zoz, *Leucojum vernum* L.

У роботах авторів Л. Борисенко та М. Пелегрим наведені списки видів ефемероїдів Київщини, які віднесені до регіонального списку рідкісних рослин регіону, а саме 10 видів (*Bellevalia sarmatica*, *Coridalis marshalliana*, *Hyacinthella leucophaea*, *Gagea pusilla*, *G. paczoskii*, *Isopyrum thalictroides*, *Muscari neglectum*, *Ornithogalum umbellatum*, *Scilla bifolia*, *S. siberica*).

Іншими авторами О. М. Байрак та Т. В. Криворучко у флорі Полтавської області виявлено 10 видів ефемероїдів, включених до «Червоної книги України» та 11 регіонально рідкісних, які охороняються в Полтавській області. Серед рідкісних ефемероїдів в флорі Полтавщини у ценотичному відношенні переважають лісові види, серед яких найбільша кількість приурочена до широколистяних лісів.

У дослідженнях І. В. Приступи та А. С. Пруса, які були проведені на острові Хортиця, вказується що до Червоної книги України занесені 4 види ефемероїдів, виявлених на досліджуваній території: *Bulbocodium versicolor*, *Ornithogalum boucheanum* (мають статус вразливих рослин), *Tulipa graniticola*, *T. quercetorum* (статус рідкісних рослин), а статус рідкісних рослин обласного значення мають 7 видів: *Bellevalia sarmatica*, *Corydalis solida*, *C. paczoskii*, *Hyacinthella leucophaea*, *Ornithogalum gussonei*, *Scilla bifolia*, *Valeriana tuberos*. Автори наголошують, що у порівнянні з 2005 р. на о. Хортиця відмічено зменшення деяких кількісних показників у 38,46 % ефемероїдів. Під час досліджень лісостепового регіону Лівобережного Придніпров'я також було виявлено види ефемероїдів, які занесені до Червоної книги України: *Bulbocodium versicolor* (Ker. Gawl.) Spreng.), *Crocus reticulatus* Steven ex Adam) та види, які є регіонально рідкісними і охороняються на обласному рівні в Полтавській області та в інших регіонах – *Bellevalia sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow), *Muscari neglectum* Guss. ex Ten.), *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch.) Schur). З літературних джерел відомо, що у флорі Одещини виявлено 19 видів ефемероїдів, що занесені до

Червоної книги України (ЧКУ). Автори вказують, що ще 6 видів ефемероїдів відносяться до регіонально рідкісних, а один вид (*Crocus angustifolius*) вважається зниклим з території області. До II та III категорії охорони відносяться більшість видів, тобто уразливих та рідкісних, тому вони потребують збереження як в природі, так і в культурі.

Фітосозологічні дослідження проводилися С. Д. Крикливою та О. А. Шевчук у Вінницькій області. У своїй роботі автори вказують на рідкісні і зникаючі види рослин, зокрема згадують і про ефемероїди [1]. Автори вказують, що у дубово-грабових лісах Вінниччини одним з перших починає зацвітати європейсько-балкано-передньокавказький вид *Galanthus nivalis*, що належить до родини *Amaryllidaceae*. На території області рослина достатньо поширена: кількість особин, що цвітуть, в найменш порушених лісах досягає 25-30 на квадратний метр; відноситься до 3-ї категорії рідкісності. Проте автори вказують, що *Galanthus nivalis* масово збирається в букети, зникає при вирубках. У південно-західних лісах області зустрічається виключно рідкісний середньоевропейський вид *Leucojum vernum* з родини *Amaryllidaceae*. Поширений лише на заході України, охороняється в Карпатському заповіднику; відноситься до 1-ї категорії рідкісності. *Leucojum vernum* на Вінниччині знайдений біля с. Рахни Лісові (Шаргородського району) та м. Могилів-Подільський. У Вінницькій області у всіх великих лісових масивах зустрічається європейсько-балкано-кавказький лісовий вид *Allium ursinum* з родини *Alliaceae*, який відноситься до 2-ї категорії рідкісності. Встановлено, що вид має більше 20 місцезнаходжень: в урочищі П'ятничанське (поблизу с. Стрижавка), в Іллінецькому та Дашківському заказниках місцевого значення, поблизу с. Дяківці (Літинського району), поблизу озера Гуральня (Вінницького району). У лучних фітоценозах Вінниччини виявлений середньоевропейський вид *Pulsatilla grandis* з родини *Ranunculaceae*, який зростає в урочищах Суха Долина поблизу с. Джугастра, Кікеї, поблизу с. Балган Піщанського району, а також поблизу с. Клебаш Тульчинського району, який відноситься до 1-ї категорії рідкісності. Під час досліджень лікарських рослин лучного фітоценозу

Немирівського Побужжя був виявлений рідкісний та лікарський вид-ефемероїд *Pulsatilla pratensis* з родини *Ranunculaceae*, який відноситься до 4-ї категорії рідкості [3].

Таким чином, аналіз літературних даних свідчить про те, що сучасний стан рослин-ефемероїдів не цілком досліджений і потребує подальшого вивчення стану питання, оскільки серед сфероїдів є велика кількість рідкісних та зникаючих видів рослин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криклива С. Д. Фітосозологічні особливості Вінницької області / С. Д. Криклива, О. А. Шевчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2008. – Вип. 15. – С. 48-53.
2. Криклива С. Д. Вивчення лікарських рослин при проведенні навчально-польової практики з ботаніки / С. Д. Криклива, О. А. Шевчук, Т. О. Болоховська, Л. А. Клімас // Вісник Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. – Вінниця, 2007. – 11(2). – С. 718-722.
3. Криклива С. Д. Видовий склад лікарських рослин лучного фітоценозу Немирівського Побужжя / С. Д. Криклива, О. А. Шевчук, Л. А. Клімас, Л. А. Голунова // Вісник Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова. – Вінниця, 2015. – 2 (Т. 19). – С. 328-330.
4. Ткачук О.О. Вивчення отруйних рослин пьд час проходження польовоь практики з ботаніки / О.О. Ткачук // Biomedical and biosocial anthropology. – 2015, №25. – С. 169-172.
5. Шевчук О.А. Флористична характеристика заплав малих річок Східного Поділля / О. А. Шевчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2009. – Вип. 17. – С. 45-49.